

Mevlâna Felsefesinde Bireysel ve Toplumsal İletişim

Doç. Dr. İsmail Hakkı Nakilcioğlu

(Afyon Kocatepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi - inakilci@yahoo.com)

ÖZET

Bu bildiride Mevlâna felsefesindeki bireysel ve toplumsal iletişim ile ilgili temel yaklaşımlar ve yöntemler üzerinde durulmaktadır. Tüm insanlığı kucaklayan derin bir sevgi anlayışına sahip olan Mevlâna, konuşmalarında, şiirlerinde ve öykülerinde insanı sürekli yüceltmış, ırk, dil, din ayırımı yapmadan evrensel bir mesajla insanlar arasındaki ilişkilerin sevgi eksenini etrafında biçimlenmesi için çaba harcamıştır.

Bireysel iletişimde olduğu gibi, toplumsal iletişimde de alıcı ile verici arasındaki mesajların sevgi, barış ve hoşgörü temeline dayanması gerektiğini vurgulayan Mevlâna, karşılaşılan her sorunun bir çözüm yolu bulunduğunu belirtmiş, bunu sağlamak için de farklılıkları hoşgörüyle, zorlukları sevgiyle aşarak empati sayesinde insanın gerçek mutluluğa ulaşabileceğini ortaya koymuştur.

Bildiride, Mevlâna öğretisinin tüm insanlığa sunduğu mesajlar iletişim biliminin kuram ve kavramları açısından yorumlanmakta ve somut örnekler üzerinde değerlendirmeler yapılarak günümüzün birey ve toplumları için bazı önerilerde bulunmaktadır.

* * * * *

Individual and Social Communication in Mevlana Philosophy

Assoc. Prof. Dr. İsmail Hakkı Nakilcioğlu

(Afyon Kocatepe University Fine Arts Faculty - inakilci@yahoo.com)

ABSTRACT

This article analyzes the basic approaches and methods of individual and social communication in Mevlana philosophy. Mevlana, who has held a deep horizon of love that embraces all of humanity, permanently sublimated the human in his speeches, poetry and stories. He endeavoured a universal

message without discriminating on the basis of race, language or religion. His central message was that the relations between people ought to be shaped on the axis of love.

Mevlana has emphasized that the messages between source and destination in personal and social communication must be grounded on the basis of love, peace and tolerance, and he has specifically stated that there is a solution to every problem encountered and in order to achieve this, he revealed that the human can reach true happiness with empathy, overcoming differences with tolerance and challenges with love.

In this paper the messages of the doctrine of Mevlana which targeted all of humanity are interpreted from the point of view of theories and concepts of communication sciences, with assessments are made on concrete examples, and some suggestions are given for individuals and communities today.

GİRİŞ

Türk-İslâm coğrafyasında yetişmiş büyük düşünür, ünlü din bilgini ve engin bir gönül sultanı olan Mevlâna Celâleddin-i Rumî'nin felsefe ve düşünce yapısı içerisinde iletişim sisteminin ayrı ve ağırlıklı bir yeri vardır. Gerek bireysel gerekse toplumsal iletişim açısından Mevlâna öğretisinde çok çarpıcı örnekler, kalıplara, simgelere ve yöntemlere rastlanmaktadır.

Yetmiş iki millet ifadesiyle tüm dünyayı kucaklayan, son derece geniş kapsamlı Mevlâna felsefesinin merkezini “insan” ve “insana verilen değer” oluşturmaktadır. Mevlâna'nın şu sözleri bunun en iyi kanıtıdır: (Mevlâna, 1958a: 205)

“Sen, değerle ve düşünceyle iki âleme bedelsin.

Ama ne yapayım ki kendi değerini bilmiyorsun.

Kendini ucuza satma, çünkü değer yüksektir.”

Mevlâna'nın çıkış noktası insan olduğu gibi, iletişim biliminin odak noktası da insandır. İletişim biliminin temel kavramları ve özellikleri açısından Mevlâna düşüncesine bir göz atalım.

1. İletişim Nedir?

İletişim, bilgi, düşünce, duygu, tutum ve kanılarla davranış biçimlerinin, kaynak ile alıcı arasındaki etkileşim yoluyla bir insandan diğerine bazı kanallar kullanılarak, anlamlarında uzlaşmış simgeler aracılığıyla ve değişim amacıyla aktarılması sürecidir. (Yüksel, 2011: 11)

İletişim konusunda genelde iki temel yaklaşımdan söz edilir. İlk yaklaşıma göre iletişim, bir insanın diğerinin davranışını ya da düşüncelerini etkileme çabasıdır.

İkinci yaklaşım ise iletişimi, anlamların oluşturulması ve değişimi olarak görür. Gündelik kullanıma en yakın ve en geniş anlamıyla iletişim, herhangi bir bilgi paylaşma eylemidir. (Yüksel, 2011: 8)

Hangi yaklaşıma ve tanıma göre yorumlanırsa yorumlansın, Mevlâna'nın hemen hemen tüm sözleri, etkili, yalın ve anlaşılır kavramlar yoluyla insanı etkilemeye, daha doğrusu insana kendi özünü ve yaratılış amacını hatırlatmaya yöneliktir ve tam bir iletişim çabasıdır.

1.1. İletişim Öğeleri

İletişim kavramı; süreç, etki, düşünce, haber, duygu, ifade, anlam, mesafe, temel eğitim becerileri gibi birçok kavramı içeren karmaşık ve çok boyutlu bir süreci kapsamaktadır. (Yüksel, 2011: 10)

İletişim sürecinde yer alan "iletişimin temel öğeleri" şunlardır: Kaynak, ileti, kodlama-kodaçma, kanal, alıcı, etkileme ve yansıma (geri bildirim). (Yüksel, 2011: 13) Bunlara iletişim engeli anlamında güdültüyü de eklemek gerekir. Geri bildirim, süregiden ya da gelecekteki iletişim davranışını değiştirmeye yardımcı olabilir. (Mcquail ve Sven, 1997: 15)

İnsanları anmanın en iyi yolu olarak Mevlâna iletişimi gösterir ve der ki:

"Bedenler, ağızları kapalı testilere benzerler. Her testide ne var? Sen ona bak." (Rûmî, 1991: 54) Hem testiden suyu içmek için hem insanı anlamak için her ikisinin de ağızını açmak gerekir. Tıpkı şu özdeyişte olduğu gibi: "Her dil, gönlün perdesidir. Perde kımıldadı mı, sırlara ulaşılır." (Rûmî, 1991: 4929)

1.2. Sözlü İletişim

Mevlâna felsefesinde sözlü iletişimin ağırlıklı bir yeri vardır. Ancak sözlü iletişim, bilinenleri tekrarlamak yerine, özgün ifadeler içermeli, yenilik getirmeli ve dünyayı kuşatmalıdır. Dîvân-ı Kebîr'de denilir ki: "Kendine gel, yepyeni bir söz söyle de dünya yenilensin! Sözün öylesine bir söz olmalı ki dünyanın da sınırını aşmalı; sınır nedir, ölçü ne, bilmemeli!" (Mevlâna, 1958: 190)

Mesajın yeni ve güncel olması şu dizelerde ne de güzel ifade edilmiştir:

"Her gün bir yerden göçmek ne iyi!

Her gün bir yere konmak ne güzel!

Bulanmadan, donmadan akmak ne hoş!

Dünle beraber gitti cancağızım,

Ne kadar söz varsa düne ait.

Şimdi yeni şeyler söylemek lazım." (Gölpınarlı, 1945b: 177)

Ayrıca sözlü iletişim halka, topluma ve tüm insanlığa açık olmalı, doyurucu mesajlar vermelidir: “Söz söyleyen kemal sahibi olursa, marifet ve hakikat sofrasını serdi mi, o sofrada her türlü yemek bulunur. Hiçbir misafir aç kalmaz, herkes o sofrada kendi gıdasını bulur.” (Tahirü'l-Mevlevî, 2007: 494) “Güzel söyle de halk, yüzyıllar boyunca okusun.” (Mevlâna, 1958c: 130)

Sözün içerdiği mesaj da sorunlara çözüm getirmeye yönelik olmalıdır: “Ben kilitten seslenen bir kapı anahtarı gibiyim sanki. Sanır mısın ki benim sözüm sadece bir sözdür.” (Mevlâna, 1974: 74)

Sözün yalnızca gerçeği yansıtması ve dosdoğru olması arzu edilir, çünkü gerçek dışı söz çok çabuk anlaşılır. Hoş bir benzetmeyle bu durumu Mevlâna şöyle dile getirir: “Sözün eğri olsa da, anlamı doğru ise, sözdeki o eğrilik, Tanrı’ya makbuldür.” (Semazen, 2013) “Sen benim eğriliğime bakma, şu doğru söze bak! Ben yay gibiyim, ama sözüm oktur.” (Mevlânasözleri, 2013) “Gerçek kokusuyla, ahmağı kandıran yalan sözün kokusu, miskle sarımsak kokusu gibi, söz söyleyenin soluğundan anlaşılır.” (Rûmî, 1991: 4929) “Kibir kokusu, hırs kokusu, tamah kokusu, söz söylerken soğan gibi kokar.” (Doğramacı, 2013)

1.3. Sözsüz İletişim

Sözsüz iletişim, çeşitli yollarla insanlar arasındaki etkileşimi düzenler. İşlevleri; bireylerin tutumları ve duygularıyla ilgili mesajlar göndermek; sözlü mesajları işlemek, genişletmek; iletişim sürecinde zamanı yönetmek ve katılanlar arasında söz sırasını belirlemektir.

Sözsüz iletişim daima birden fazla etkinliği içerir ve her davranış birden çok mesajla ilintilidir. Sözsüz iletişimin bu çok boyutluluk niteliği, çok amaçlı kullanım sağlamaktadır. (Chen ve Starosta, 1996: 85) Sözsüz iletişimden, öncelikle sözlü ifadeleri başka bir biçimde tekrarlayarak anlamı güçlendirmek amacıyla yararlanır.

Sözsüz iletişimin hatta susmanın kimi zaman sözlü iletişimden daha etkili olduğunu hatırlatan Mevlâna şöyle der: “Susmakla canın özü, yüzlerce gelişmeye ulaşır. Ama söz, dile geldi mi, öz harcanır.” (Semazen, 2013)

Mevlâna düşüncesinde asıl olan, gönülle bağlantılı olarak beden dilinin düzgün kullanılmasıdır. Sözün yetmediği ya da gerekmediği yerde, kalpten yüze yansıyan bir gülümseme, mesajı karşıya iletmede en mükemmel araçtır. Mesneviden çarpıcı ifadeler:

“Aynı dili konuşmak, akrabalık ve bağlılıktır. İnsan, yabancılarla kalırsa mahkûma benzer. Nice Hintli, nice Türk vardır ki dildeştirler (aynı dili konuşurlar). Nice iki Türk de vardır ki birbirine yabancı

gibidirler. Gönül birliği (gönüldaşlık) dil birliğinden daha iyidir. Gönülden sözsüz, işaretli, yazısız yüz binlerce tercüman zuhur eder.” (Rûmî, 1991: 1205-1209) “Perhiz yüzünden hastaya helva vermiyorsun, tatlı bir yüz göstermiyorsun ve hastayı daha fazla hasta ediyorsun; etme!” (Mevlâna, 1958: 398)

1.4. Yazılı İletişim

Mevlevî felsefesinde yazılı iletişimin ana öğeleri olan harf, kelime, cümle ve yazı daima saygı ile karşılanmış ve insanın yazma yeteneği ilâhî güce dayandırılmıştır. Mevlevîlikte kalem sahipleri (hattatlar) çizgi sanatının ustaları olarak kabul edilmiştir. Çünkü harfler çizgilerden oluşur. Kuran-ı Kerim’de “Allah insana kalemle yazmayı öğretti” ayetinden dolayı hattatlar için yazı kutsaldır. Hiçbir yazının üzerine basılmaz. Hattat, hatasını bile diliyle veya parmakları ile yalayarak düzeltir, çünkü silmek, saygısızlık anlamı taşır. “Mürekkep yalamak” deyimini de buradan gelmektedir.

Yazılı iletişime imzasını atan varlık ise insandır. Dolayısıyla yazıya saygı, gerçekte insana saygı anlamına gelir, o yüzden kalemde öte kalem sahibini fark etmek gerekir. Mevlâna’ya göre, “Yazı yazılırken eli görmeyen kişi, kalemin oynamasıyla yazı yazılıyor sanır.”

25 bin 632 beyitten oluşan altı ciltlik Mesnevi, Mevlâna’nın yazılı iletişim sanatındaki dehasının somut bir göstergesidir. Mevlâna, Mesnevî’de düz yazı ile değil, şiir diliyle tasavvuf öğretisini, birbiriyle bağlantılı ilgi çekici öyküler aracılığıyla anlatır (Wikipedia, 2013), olayları yorumlarken tasavvuf ilkelerini açıklar.

Mevlâna’nın “Birlik Dükkânı” diye nitelediği Mesnevî, içinde Hint, İran, Yunan, Roma mitolojisi; yaradılış destanı, erenlerin kıssaları, âşık masalları, halk öyküleri barındıran; “dünya cenneti”nde insan hürriyetinin anahtarlarını ardışık öyküler içinde vermeye çalışan bir eserdir. Mesnevi, “Kur’anın özü” diye adlandırılır. (Gölpınarlı, 1985: 16) Çünkü Mevlâna, Kuran’ın insanlara anlatmak istediğini öyküler, kıssalar, deyimler aracılığıyla anlatmıştır. Mesnevi’deki öykülerin hiçbiri birbirini tamamlamaz, bir öykü anlatılırken başka bir öyküye geçilir, o öykü başka bir öyküyü başlatır ve böyle sürüp gider. Mesnevi’de insanların ders alacağı çok ilginç öyküler de vardır.

2. BİREYSEL İLETİŞİM

Yapısı gereği iletişim, etkilemeye ve etkileşime dayanır. Bu ilişkileşme ve etkileşim, bir bireyle bir diğeri veya biriyle birçokları arasında kurulabilir. Bu ilişkileşmenin özü ve temeli, belli bir uyum içinde olmaktır. Kaynak ve alıcı uyum içinde olursa, aslında her iki taraf da aynı bilgiye eğilmiş ve onunla ilgilenmektedirler anlamına gelir. (Yüksel, 2011: 11)

İletişim sürecinde kaynak ile alıcının uyumu yanında, netlik, yalınlık ve açıklık da mesajın tam olarak anlaşılabilmesi için zorunlu özelliklerdir. Mevlâna'da vulgarizasyonun önemine değinen şu ifadelerle kulak verelim: "Sözünü öyle bir açıkla ki halk da aydın da yararlınsın. Herkesin aklının ereceği, fikrinin anlayacağı bir tarzda anlat." (Tahirü'l-Mevlevî, 2007: 494)

Mesajın istenen etkiyi sağlayabilmesi için anlaşılır olması yanında, sözdeki estetik de son derece önemlidir. Mevlâna ise neredeyse ölüyü diriltecek gerçek bir söz üstadıdır: "Biz güzel üslupla söz söyleyeniz; Mesih'in talebesiyiz; nice ölümlere tuttuk da can üfürdük biz." (Mevlâna, 1958: 47)

Mevlâna'ya göre, söz söyleme hakkına ve sorunlara çözüm üretme becerisine sahip olan kişi, kendisini toplumdan soyutlayamaz, topluma mesaj vermekten geri duramaz, toplum içinde olmak ve toplumla birlikte hareket etmek zorundadır.

Mevlâna bir şiirinde;

"Kendine gel, benlikten çık, uzak dur, insanlara karıl, insanlara.

İnsanlarla bir ol. İnsanlarla bir oldun mu, bir madensin, bir ulu deniz,

Kendinde kaldın mı bir damlasın, bir dane." (Mevlâna, 1345: 3020) diyerek bu gerçeği vurgular.

2.1. Mevlevî Kültüründe Birey ve İletişim:

Mevlevîlikte bireyin iletişim yeteneğini kazanması için yoğun bir çaba harcanır. Bu dil, beden ve ruh eğitimi sırasında birey "çile" adı verilen, oldukça zorlu ve yorucu bir eğitim döneminden geçer.

Çile, nefsi terbiye etmek için yaşanan bir süreç, manevî bir eğitim dönemidir. Üç yıl süren bu dönemde, insan ahlâkının olgunlaşması konusunda önemli aşamalardan geçilir. 1001 gün sürecek çile döneminin ana ilkesi, insanın insana hizmetidir.

Nefis, hizmet etmeyi pek sevmez, insana göre yön değiştirir. Fakat mevlevihanelerde dervişler, çevresindekilere ve tüm topluma hizmet etme alışkanlığı kazanır. Derviş adayı, tuvalet temizlemekle, başkasının ayıbını örtmeyi başarmaya çalışır. Başkasının ayıbını örtmek, nefse en ağır gelen şeydir.

Çilenin son 40 günü Halvet'te geçer. Halvet; Allah'la baş başa kalmak demektir. Burada, Hz. Musa'nın Tûr Dağı'nda 40 gece kalması örnek alınır. Dua ile çileye giren derviş (can), 40 gün boyunca bu odadan çıkmaz. Nefis muhasebesini tamamlarsa, kendisine Şeyh Efendi tarafından, "sikke" denilen Mevlvî külâhı giydirilir.

Mevlevî geleneğinde külâh, dervişin nefsinin mezar taşıdır. Semazenin beyaz tennuresi de nefsinin kefenidir. (Kadioğlu, 2009) Bu zorlu eğitimi tamamlayan kişi, sonunda yeterli olgunluğa erişip "derviş" kimliğini kazanır.

2.2. Bireyin Yeri ve Değeri

İnsanın kutsal bir varlık olduğunu sürekli tekrarlayan Mevlâna, her fırsatta ona ne denli yüce olduğunu hatırlatır, kendisini arındırması gerektiğini öğütler ve der ki: "Sen gizli bir incisin, ama şu samanlıkta toprak rengini almışsın. A güzel yüzlü, ne olur yüzündeki tozu, toprağı bir yıkasan da arınsan! Padişah oğlusun sen, Cebrâil'in bile secde ettiği varlıksın sen. Ne çıkar, a yoksul, babanın yurdunu bir arasan!" (Gölpınarlı, 1985: 253)

Kiřinin sürekli olarak kendi benliğini bulması ve olgunlaşması gerekir: "Ne arıyorsan kendinde ara. Kiřinin değeri nedir? Aradığı şeydir! Neyi arıyorsan, sen osun. Senin canın içinde bir can var, o canı ara! Beden dağının içinde mücevher var, o mücevherin madenini ara! A yürüyüp giden sūfi, gücün yeterse ara; ama dışarıda değil, aradığını kendinde ara." (Gölpınarlı, 1945: 22)

Bu olgunlaşma sürecine hangi aşamalardan geçilerek ulaşılabilir? Cevabı Divan-ı Kebir'de yazılıdır: "şunu iyi bil ki, kötü nefsin öldürünce, yedi kat göğün üstüne ayağını basarsın! Nefs-i emmarenî öldürmeye çalış! Çünkü o, senin şeytanındır! Günah yollarında ömrünü zayı etme, tüketme; ömrünü tüketme de, taptaze kal, ebedî ömür al! Kervan geçip gider, sen gafil uyuyakalırsan, çok ziyandasın, çok ziyandasın, çok ziyandasın! Kötülerin kötülüklerine acıyın. Benliğin, kendini görüp beğermenin etrafında dolaşmayın." (Can, 2013)

İnsanı insan yapan, kabuk değil, özdür. Mevlâna'nın sloganlaşmış ifadesi bu gerçeği ne de güzel yansıtır: "Nice insanlar gördüm, üzerinde elbise yok. Nice elbiseler gördüm, içinde insan yok." (Güneş, 2013)

3. TOPLUMSAL İLETİŞİM

Toplumbilim Terimleri Sözlüğü'ne göre toplumsal iletişim, "düşünce ve duyguların, bireyler, toplumsal kümeler, toplumlar arası söz, el, kol hareketi, yazı, görüntü vb. aracılığı ile değiş-tokuş edilmesini sağlayan toplumsal etkileşim süreci" biçiminde tanımlanmaktadır. (Yüksel, 2011: 9)

Konuya yine toplumbilim çerçevesinde yapılan bir yaklaşım ise şu şekildedir: "İletişim, belli bir toplumsal yapılanma içinde kaynaklar ile alıcılar arasındaki ileti alışverişidir." (Yüksel, 2011: 10)

Mevlâna'nın toplumsal iletişimle ilgili görüş ve düşüncelerinin özünde tüm insanlığı barışa ve birliğe davet mesajı vardır. İnsanların farklı iletişim dillerini ve kalıplarını kullanmaları bu davete engel değildir.

3.1. Barış ve Birlik Mesajı

Mesnevi'de zengin-yoksul gibi ayrımların anlamsızlığına dikkat çeken Mevlâna, ancak kavgaların sona ermesiyle insanların birleşeceğini vurgular. Ona göre bütün hastalıkların ilacı sevgidir, insanların en hayırlısı da insanlığa yararlı olandır. İletişimde hoşgörünün tüm sınırlarını zorlayan Mevlâna, ünlü rubaisinde şöyle der: (Mevlâna, 1982: 23)

"Gel, ne olursan ol, gel

İster tanrı tanımaz, ister ateşe tapan,

İster bin kez tövbeni bozmuş ol.

Bizim dergâhımız umutsuzluk dergâhı değil,

Gel, ne olursan ol, gel."

3.2. Evrensel Çağrı

Mevlâna, tüm insanlığa yönelik yazılı ve sözlü mesajlarında daima mutluluk yolunun birlikten geçtiğini tekrarlar. İnsanları bölüp ayıran tüm iletişim engellerinin yapay ve gelip geçici olduğunu vurgulayarak şu çağrıda bulunur: (Mevlâna, 1345: 3020)

"Birliğe ulaş

Beri gel, daha beri, daha beri.

Bu yol vuruculuk nereye dek böyle?

Bu hırgür, bu savaş nereye dek?

Sen bensin işte, ben benim işte.

Ne diye bu direnme böyle, ne diye?

Ne diye aydınlıktan kaçır aydınlık, ne diye?

Topumuz bir tek olgun kişiyiz, bir tek,

Ne diye böyle şaşır olmuşuz, ne diye?

Zengin yoksulu hor görür, ne diye?

Sağ soluna yan bakar, ne diye?

İkisi de senin elin, ikisi de,

Peki, kutlu ne, kutsuz ne?

Topumuz bir tek inciyiz, bir tek.

Başımız da tek, aklımız da tek.

Ne diye iki görür olup kalmışız,

İki büklüm gök kubbenin altında, ne diye?"

İnsanlar arasındaki dil, ırk, renk farklılıklarının birer zenginlik olduğunu vurgulayan Mevlâna, iletişim ortamında verici ile alıcı arasındaki amacın ortak olması durumunda herhangi bir sorunun kalmayacağını şöyle dile getirir:

"Surette kalırsan putperestsin. Her şeyin suretini bırak, manaya bak. Hacca giderken hac yoldaşı ara. Ama ha Hintli olmuş, ha Türk, ha Arap. Onun şekline, rengine bakma; azmine ve maksadına bak." (Rûmî, 1991: 232)

Mevlâna'nın insanlığın tümünü kucaklayan mesajlarındaki evrenselliği şu sözlerden daha iyi açıklayacak bir ifade var mıdır?

“Pergel gibiyiz biz; bir ayağımız sınıksız inanca bağlı, diğer ayağımızla yetmiş iki milleti dolaşırız.”
(Beytur, 1965: 103)

“Yetmiş iki millet kendi sırrını bizden dinler. Biz, bir perde ile yüzlerce ses çıkaran bir ney gibiyiz.” (Eflâkî, 1973: 60)

4. İLETİŞİMDE KARŞILAŞILAN SORUNLAR VE ÇÖZÜM YOLLARI

Gerek birey gerekse toplum açısından iletişimi değerlendirirken yaşanan sorunları analiz etmek ve olası çözüm yolları sunabilmek için iletişim biliminin ortaya koyduğu bazı olguları göz önünde bulundurmamak gerekir.

Öncelikle iletişim, tersine çevrilemez ya da geri alınamaz bir yapıya sahiptir. İletişim, tekrarlanamaz oluşuna paralel olarak, bir kez gerçekleştiğinde artık geri alınamaz. Çünkü iletişimde birlikte öğeler değişikliğe uğramıştır ve o an bir kez daha yaşanamaz. (Yüksel, 2011: 40)

Bireyi ve toplumu ilgilendiren iletişim davranışlarının oluşmasında, “bilişsel yaklaşımlar” olarak adlandırılan zihin ve beyin faaliyetlerinin doğrudan etkili olduğu bir gerçektir.

Dökmen'e göre, iletişim davranışlarının oluşmasında bireyin kendisi, diğerleri ve dış dünya ile olan iletişimde algılama, hatırlama, düşünme gibi bilişsel süreçler etkili rol oynar. Birey; çevresindeki kişileri, gelişen olayları, bunlar arasındaki ilişkileri bilişsel süreçler dahilinde algılar, bellekte depolar, gerekli olanları tekrar geri çağırarak buradan elde ettiği bilgiyi iletişim sürecinde davranışlarına aktarır. Bu noktada görülen, işitilen, zihinde bunlara verilen anlamlar, unutulanlar, çevre ve bunlara ilişkin geliştirilen şemalar, kurulacak iletişimi büyük ölçüde etkiler. (Dökmen, 2002: 83)

İletişim yoluyla elde edilen veriler beyin tarafından işlenip bilgiye dönüştürülür, daha sonra da bu bilgi yaşamın farklı alanlarında kullanılarak eylem ve davranış biçiminde dışarıya yansır. İletişim yoluyla bilginin yaşanır hale gelmesi ise kültürü oluşturur. Edward T. Hall bu gerçeği çok kısa bir tanımla, “kültür iletişim, iletişim de kültürdür.” diye ifade eder. (Hall, 1959: 169)

Kültürlerarası iletişime katılan bir bireyin iletişim süreci içinde vereceği tepkinin çoğunlukla onun mensup olduğu kültürün “yapısına” bağlı olduğu bilinmektedir. (Samovar ve Porter, 1991: 15)

En açık anlatımla, kültürlerarası iletişim, farklı kültürel kimliklere sahip bireyler arasında gerçekleşen bir süreç olduğu halde, kişilerarası iletişimde inceleme alanına giren bireyler ortak ve birbirini destekleyen kültürel kimliklere sahiptir. (Cupach ve Imahori, 1993: 115)

Kültürel kimliklerin ve farklılıkların ayrıştırıcı değil, bütünleştirici bir yaklaşımla değerlendirilmesi gerektiğine sürekli vurgu yapan Mevlâna, Mesnevi'sinde bunu en yalın biçimiyle şöyle belirtir: (Rûmî, 1991: 232)

“Rengi kara bile olsa, bir kişi seninle aynı maksadı güdüyorsa, ona ak de, senin rengindedir.”

Mesnevi'nin daha ilk dizelerinde ayrılıklardan yakınan Mevlâna, tüm iletişim engellerinin ortadan kaldırılmasını ve insanlar arasında kavganın, savaşın değil, kültürel hoşgörüyü dayalı birlik ve barışın sağlanmasını ister ve der ki:

“Dünyada nice diller var, nice diller,

Ama hepsinde de anlam bir.

Sen kapları, testileri hele bir kır,

Sular nasıl bir yol tutar gider.

Hele birliğe ulaş, kavgayı, hırgürü bırak,

Can nasıl koşar, bunu canlara iletir.” (Mevlâna, 1345: 3020)

Kültür, anlayış ve davranış farklılıklarının bulunduğu bir ortamda, kaynaktan (bireyden) hedefe (topluma) mesaj iletirken de Mevlâna, kendisini inciten söz ve hareketlerle karşılaşsa bile, kırıcı olmamaya, insanların hatırına toz kondurmamaya özen gösterir:

“Topluluk bizim yanımıza geliyor. Susacak olsak, incinirler. Bir şey söyleyecek olsak, onlara göre söylemek lazım geldiğinden o zaman da biz inciniriz.” (Mevlâna, 1958: 292)

4.1. Bireyle ve Toplumla İletişimde İpuçları

Öncelikle bireyi hedef alan, sonra da topluma yönelen Mevlâna, iletişim ağırlıklı mesajlarında hep sabrı, hoşgörüyü, sevgiyi ön plana çıkarır, kini, nefreti, kırıcılığı da eleştirir. Şu söz ve öğütlerin her biri hem kişinin eğitilmesi hem de toplumsal barışın sağlanması açısından altın değerindedir: (Semazen, 2013)

“Sabır, insanı maksadına en tez ulaştırır kılavuzdur.”

“Genişlik, sabırdan doğar. Ehil olmayanlara sabretmek ehil olanları parlatır.”

“Hiçbir kâfire hor gözle bakmayın. Müslüman olarak ölmesi umulur çünkü.”

“Kin, sapıklığın da aslıdır, kâfirliğin de.”

“Burnuna sarımsak tıkamışsın, gül kokusu arıyorsun.”

“Sevgi ve acımak, insanlık özelliğidir, hiddet ve şehvet ise hayvanlık özelliği.”

“Sus artık yeter! Sır perdelerini pek o kadar yırtma. Çünkü bize, kırıkları sarıp onarmak, sırları örtmek yaraşır.”

4.2. Birey ve Toplum İçin Bazı Öneriler

İletişimin genel yapısı içerisinde, özellikle de sözlü iletişimde mesajın anlamını çözmek, söylenen şeyi doğru olarak algılamak, sorunları en az düzeye indirir. İnsanların birbirini anlamadığı ya da anlamak istemediği bir toplumda sağlıklı iletişimden söz edilemez.

Algının ve anlamın en önemli öğelerinden biri, Sachs’a göre kodlama aracıdır. (Sachs, 1967: 437-442) Bireyler, dinledikleri cümlelerin anlamını kavradıktan sonra kelimeleri unutabilmektedir, fakat anlamı daha uzun süre belleklerinde tutabilmektedir. İletilen mesajı düzgün biçimde anlayabilmek için de iletişim ortamının buna uygun olması yanında, alıcının çoğu zaman kendisini verici yerine koyarak mesajı analiz etmesi gerekir ki bunun bilinen adı empatidir.

Empati, insanların bazı duyguları nasıl ve ne sebeple hissettiğini anlama becerisidir. (Stein, 2003: 137)

Anlama ve algılama kapasitesine göre muhabata mesaj iletmek gerektiğini, yüzyıllar öncesinden Mevlâna şu güzel sözle ifade etmektedir: “Ne kadar bilirsen bil, söylediklerin karşındakinin anlayabildiği kadardır.” “Cahil kimsenin yanında kitap gibi sessiz ol.” (Semazen, 2013)

Kültürel farklılıkların yoğun olduğu ortamlarda iletişim sürecinin daha dikkatli işlenmesi gerekir. Her kültürde belli kanal ya da duyu ile alınan enformasyona diğerlerinden daha çok değer verilir, güvenilir, inanılır. Bazıları gördüğüne, bazıları duyduğuna, bazıları “elle tutup gözle gördüğüne” inanır. (Kartarı, 2006: 25)

Kültürlerarası iletişim yeterliliği kazanmak için önce kültürlerarası farklılığı anlamak, sonra bu farklılıkları ve onların nedenlerini öğrenmek, son olarak da farklı kültürlerden bireylerle etkileşime girildiğinde, edinilen bilgi ve deneyimleri iletişim davranışlarına yansıtıp iletişim sürecinde bunlardan yararlanmak gerekir. (Kartarı, 2006: 247)

Bu konuda Mesnevi'nin eşsiz bir kaynak ve örnek olduğunu söyleyebiliriz. İçinde birey ve toplumu ilgilendiren hemen her türlü konunun yer aldığı Mesnevi'de anlatılan her öykü ve fıkra, konuya uygun, esprili ve iz bırakıcı niteliktedir. Mesnevi'yi ölümsüz kılan ve bugün dahi yerli ve yabancı geniş kitlelerin ilgisini üstünde toplayan da içerdiği fikirlerle birlikte bu özellikleri olmuştur.

Öncelikle öyküler ve örnekler, insanın merakını uyandırır, ilgisini çeker; bu sayede konular, okuyucu ve dinleyicinin zihninde daha kolay kalır.

İkincisi, gelişmiş ruh ve zihinler, içlerindeki derinliği ve zenginliği ancak kapsamlı ve çağrışımlı fazla olan kelime ve cümlelerle anlatabilirler. Mevlâna, sık sık kelimelerin, anlamları ifadedeki yetersizliğinden yakınır. (Şafak, 2013)

SONUÇ YERİNE

Tüm insanlığı kucaklamış derin bir sevgi anlayışına sahip olan Mevlâna, konuşmalarında, şiirlerinde ve öykülerinde insanı sürekli yüceltmiş, ırk, dil, din ayırımı yapmadan evrensel bir mesajla insanlar arasındaki ilişkilerin sevgi eksenine etrafında biçimlenmesi için çaba harcamıştır.

Bireysel iletişimde olduğu gibi, toplumsal iletişimde de alıcı ile verici arasındaki mesajların sevgi, barış ve hoşgörü temeline dayanması gerektiğini vurgulayan Mevlâna, karşılaşılan her sorunun bir çözüm yolu bulunduğunu belirtmiş, bunu sağlamak için de farklılıkları hoşgörüyle, zorlukları sevgiyle aşarak empati sayesinde insanın gerçek mutluluğa ulaşabileceğini ortaya koymuştur.

"Tavus kuşu gibi sadece kanadını görme, ayağını da gör." derken bireysel özeleştirisinin ne kadar gerekli olduğunu vurgulamış, "Tanrı, senin yüzünü çirkin yaratmışsa, kendine gel de, hem çirkin yüzlü hem çirkin huylu olma bari." sözleriyle de kişinin kendi kusurlarıyla barışık olarak toplumda yer alabileceğine değinmiştir. (Semazen, 2013-1)

Gerek bireysel, gerek toplumsal ve ulusal, gerekse evrensel boyutta ele alındığında bugün yaşanan sorunların temelinde büyük ölçüde iletişimsizliğin yattığı söylenebilir. İletişim eksikliği, yetersizliği ve bilgisizliği yanında iletişim kirliliğinin de ne denli büyük ve yaygın sorunlar ortaya çıkarabildiğine hemen her ortamda tanık olunmaktadır.

Mevlâna, “Dünyada çeşitli diller var ama hepsinin de anlamı bir. Çeşitli kaplara konan sular, kaplar kırılınca birleşirler, su halinde akarlar.” (Bayru, 2010) özdeyişiyle bu sorunlar için son derece isabetli teşhis, tespit ve yorumlarda bulunur. Sorunların çözümü için de düzgün, hoşgörülü, barışçıl iletişim yoluyla bireylerin sosyalleşmesini önerir: “Haydi, şu benlikten kurtul, herkesle anlaş, herkesle hoş geçin. Sen kendinde kaldıkça, bir tanesin, bir zerresin, Fakat herkesle birleştin, kaynaştın mı, bir ummansın, bir madensin!” (Bayru, 2010) diyerek hem bugünün insanlarına hem de gelecek kuşaklara ışık tutar, yol gösterir.

Kısaca söylemek gerekirse, tüm insanlığın, Mevlâna’nın iletişim ilkelerinden çıkaracağı daha çok ders vardır.

KAYNAKÇA:

BAYRU, Esin Çelebi. (2010) “Hz. Mevlâna’nın Seslenişi”,
http://www.semazen.net/yazar_yazi.php?id=434

BEYTUR, Midhat Bahârî. (1965) *Mesnevî Gözüyle Mevlâna (Şiirleri Aşk ve Felsefesi)*, Sulhi Garan Matbaası, İstanbul.

CAN, Şefik. (2013) “Divan-ı Kebir’den Seçmeler”, C. IV,
<http://arsiv.mevlana.org.tr/faal/kaynak/divan/divan47.htm>

CHEN, G. M. and STAROSTA, W. J. (1996) *Foundations of Intercultural Communication*, Boston vd. (İçinde: KARTARI, Asker. (2006) *Farklılıklarla Yaşamak - Kültürlerarası İletişim*, 2. baskı, Ürün Yayınları, Ankara, s. 160.)

CUPACH, W. R. and İMAHORI, T. T. (1993) “Identity Management Theory: Communication Competence in Intercultural Episodes and Relationships”, *Intercultural Communication Competence*, Newbury Park, New York, New Delhi,. (İçinde: KARTARI, Asker. (2006) *Farklılıklarla Yaşamak - Kültürlerarası İletişim*, 2. baskı, Ürün Yayınları, Ankara.)

DOĞRAMACI, Mehmet. (2013) “Mesnevi Bahçesinden Gül Buketleri-3”,
http://akademik.semazen.net/author_article_print.php?id=1329

DÖKMEN, Üstün. (2002) *İletişim Çatışmaları ve Empati*, 18. baskı, Sistem Yayıncılık, İstanbul.

EFLÂKÎ, Ahmed. (1973) *Âriflerin Menkıbeleri*, C. II, Çev. Tahsin Yazıcı, İstanbul.

GÖLPINARLI, Abdülbaki. (1945) *Mevlâna, Rubâîler (Seçme)*, İnkılap Kitabevi, İstanbul.

- GÖLPINARLI, Abdülbaki. (1985) Mesnevî Tercemesi ve Şerhi, C. I, İnkılap Yayınevi, İstanbul.
- GÜNEŐ, Hasan. (2013) "Mevlâna'yı Anlamak",
http://akademik.semazen.net/article_print.php?id=297
- HALL, Edward T. (1959) The Silent Language, New York. (İçinde: KARTARI, Asker. (2006) Farklılıklarla Yaşamak - Kültürlerarası İletifim, 2. baskı, rn Yayınları, Ankara.)
- KADIOĞLU, Mikdat. (2009) "Afyonkarahisar Mevlevihanesi",
<http://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/12104426.asp>
- KARTARI, Asker. (2006) Farklılıklarla Yaşamak - Kültürlerarası İletifim, 2. baskı, rn Yayınları, Ankara.
- MCQUAIL, D. ve SVEN, W. (1997) Kitle İletifim Çalışmaları için İletifim Modelleri, ev. Konca Yumlu, İmge Yayınevi, Ankara.
- MEVLÂNA. (1345) Klliyt-ı Dîvân-ı Őems-i Tebriz, C. II, Çap-u İntifarat-ı Meri-i Kebîr, 1345 Hicri Őemsi, İçinde: Nuri ŐimŐekler, "Mevlâna'dan Günümüz İnsanına",
http://akademik.semazen.net/author_article_print.php?id=803
- MEVLÂNA. (1958a) Fihi M Fih, ev. Meliha lker Tarkkahya, Marif Basımevi, İstanbul.
- MEVLÂNA. (1958b), Dîvân-ı Kebîr, C. VII, ev. Abdülbaki Gölpınarlı, İnkılap Kitabevi, İstanbul.
- MEVLÂNA. (1958c), Dîvân-ı Kebîr, C. III, ev. Abdülbaki Gölpınarlı, İnkılap Kitabevi, İstanbul.
- MEVLÂNA. (1974) Mevlâna'nın Rubfleri, ev. M. Nuri Gençosman, C. I, MEB Yayınları, İstanbul.
- MEVLÂNA. (1982) Rubailer, ev. Abdülbaki Gölpınarlı, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- MEVLNASZLERİ. (2013) <http://www.Mevlanasozleri.net/page/3/>
- RÛMÎ, Mevlâna Celâleddin. (1991) Mesnevî, C. VI, ev. Veled İzbudak, MEB Yayınları, İstanbul.
- RÛMÎ, Mevlâna Celâleddin. (1991a) Mesnevî, C. I, ev. Veled İzbudak, MEB Yayınları, İstanbul.
- RÛMÎ, Mevlâna Celâleddin. (1991b) Mesnevî, C. VI, ev. Veled İzbudak, MEB Yayınları, İstanbul.
- SACHS, J. D. S. (1967) "Recognition Memory for Syntatic and Semantic Aspects of Connected Discourse", Perception and Psychophysics, V. 2, Michigan State University. (İçinde: CCELOĞLU, Doğan. (2006) İnsan ve DavranıŐı, 15. basım, Remzi Kitabevi, İstanbul.)

- SAMOVAR, L. A. and PORTER, R. E. (1991) *Communication Between Cultures*, Belmont. (İçinde: KARTARI, Asker. (2006) *Farklılıklarla Yaşamak - Kùltùrlerarası İletişim*, 2. baskı, Ùrün Yayınları, Ankara.)
- SEMAZEN. (2013a) "Hz. Mevlâna'dan Özlù Sùzler", <http://www.semazen.net/sp.php?id=6>
- SEMAZEN. (2013b) "Mesnevi'den Özdeyişler", *Mesnevi*, 5/0498, http://akademik.semazen.net/author_article_print.php?id=1121
- STEIN, S. J. and BOOK, H. E. (2003) *Duygusal Zekâ ve Başarının Sırrı*, Çev. Mùjde Işık, Özgùr Yayınları, İstanbul.
- ŞAFAK, Yakup. (2013) "Mesnevi'deki Hikâye Üslûbuna Dair", http://www.semazen.net/show_text.php?id=1588
- TAHİRÛ'L-MEVLEVÎ. (2007) *Mesnevî Tercüme ve Şerhi*, C. X, Şamil Yayınevi, İstanbul.
- WIKIPEDIA. (2013) http://tr.wikipedia.org/wiki/Muhammed_Celaleddin-i_Rumi
- YÛKSEL, A. Halûk. (2011) "İletişimin Tanımı ve Temel Bileşenleri", Ed. Uğur Demiray, *Etkili İletişim*, Pegem Akademi Yayınevi, 4. baskı, Ankara.